

EFFECTEN VAN ACCIJS EN PRIJS OP HET GEBRUIK VAN TABAKSPRODUCTEN

KERNPUNTEN

- Substantiële en regelmatige verhogingen van de prijs van tabaksproducten worden in de wetenschappelijke literatuur beschouwd als de meest effectieve beleidsmaatregel om het aantal rokers en het aantal gerookte sigaretten (bij rokers die doorgaan met roken) te verlagen.
- De daling van de vraag naar tabak is niet evenredig met de stijging van de prijs. De schattingen over de grootte van het effect lopen uiteen. Internationale studies rapporteren dat in landen met een hoog welvaartsniveau de vraag gemiddeld daalt met 4% bij een verhoging van de prijs met 10%.
- Jongeren zijn gevoeliger voor een prijsstijging van tabaksproducten dan volwassenen. De effecten zijn echter niet in alle stadia van roken gelijk. Een hogere sigarettenprijs weerhoudt jongeren ervan om meer te gaan roken en motiveert hen om te stoppen.
- Roken speelt een rol bij sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Het verhogen van tabaksaccijns kan een bijdrage leveren aan het terugdringen van de sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Daarbij is het belangrijk dat de accijnsverhogingen samengaan met flankerende maatregelen, zoals een laagdrempelig aanbod van stoppen-met-roken ondersteuning passend bij specifieke behoeften van rokers, bijvoorbeeld vanwege beperkte gezondheidsvaardigheden of laaggeletterdheid.
- In vergelijking met andere Europese landen scoort Nederland relatief goed als het gaat om het absolute prijsniveau van sigaretten. Gecorrigeerd voor het algemeen prijspeil, dus wanneer gekeken wordt naar betaalbaarheid van tabaksproducten, hoorde Nederland in 2019 echter tot de middenmoot.
- Een accijnsverhoging wordt alleen effectief geacht als deze leidt tot een verhoging van de kleinhandelsprijs bovenop de inflatie. Bovendien moet de mogelijkheid om over te stappen op goedkopere tabaksproducten ('substitutie'), worden verkleind.
- De hogere prijzen (en eventuele grotere prijsverschillen met buurlanden) kunnen ertoe leiden dat sommige rokers overstappen op goedkopere tabaks- of nicotine-producten, legaal in het buitenland tabakswaar aanschaffen of illegaal verhandelde tabaksproducten aanschaffen.
- In de ideale situatie wordt in Nederland ieder jaar de accijns op sigaretten verhoogd met minimaal 10%, wordt het prijsverschil tussen sigaretten en shag verkleind, wordt duidelijk over (het doel van) de verhogingen gecommuniceerd en is accijns onderdeel van een breder pakket aan tabaksontmoedigingsmaatregelen.

INLEIDING

Jaarlijks zijn in Nederland bijna 20.000 sterfgevallen toe te schrijven aan de gevolgen van roken en daarmee is roken de belangrijkste oorzaak van ziekte en sterfte. Ontmoedigen van tabaksgebruik en het verminderen van het aantal rokers is echter complex en vraagt om een samenhangend tabaksbeleid. Daartoe ontwikkelde de World Health Organization (WHO) een pakket van effectieve beleidsmaatregelen, die zijn beschreven in het internationaal kaderverdrag inzake tabaksonthouding (FCTC). Nederland is één van de 181 partijen die het FCTC verdrag hebben geratificeerd. De maatregelen variëren van waarschuwen over de risico's van roken, rookverboden, ondersteunen bij het stoppen met roken tot het verhogen van de accijns. De implementatie van deze maatregelen heeft in veel landen een meetbaar effect gehad op tabaksgebruik, prevalentie van gebruik en andere uitkomstmaten (Chung-Hall et al., 2019). Tegelijk pleiten gezondheidsexperts ervoor om de maatregelen versneld in te voeren en meer te doen dan de minimale vereisten die zijn beschreven in de FCTC, want roken staat nog altijd in de top van vermijdbare doodsoorzaken (Yeh et al., 2017; Chung-Hall et al., 2019). Met het tekenen van het Nationaal Preventieakkoord hebben de overheid en vele maatschappelijke partijen een noodzakelijke extra impuls gegeven aan tabaksonthouding in Nederland. De stip op de horizon is een Rookvrije Generatie en minder dan 5% volwassen rokers in 2040.

Om het tabaksgebruik te verminderen en ook de niet-roker te beschermen, voert de Nederlandse overheid een tabaksonthoudingsbeleid in lijn met het FCTC verdrag.

- Zo zijn verdere eisen gesteld aan de tabaksverpakking (o.a. door grafische waarschuwingen verplicht te stellen; op 1 oktober 2020 zullen generieke verpakkingen voor sigaretten en shag worden ingevoerd en voor sigaren en e-sigaretten gaat dat plaatsvinden in 2022), geldt een uitstalverbod in supermarkten vanaf 1 juli 2020 en in de overige verkooppunten vanaf 2021, zal het aantal verkooppunten worden verminderd (onder andere door een verbod op sigarettenautomaten dat ingaat in 2022) en neemt het aantal openbare plaatsen die rookvrij zijn toe (zoals de schoolterreinen per augustus 2020 en overheidsgebouwen per 2021).
- Met enige regelmaat worden de accijnstarieven op tabaksproducten opgehoogd en prijspromotie is in Nederland niet toegestaan. Tabaksproducten mogen alleen worden verkocht aan consumenten tegen de prijs die is opgenomen op de accijnszegel. Kortingsbonnen, geschenken, e.d. zijn verboden. Op 1 april 2020 is de accijns voor een pakje sigaretten (20 stuks) met 1 euro verhoogd, en ligt daarmee ruim boven 7 euro. Voordat de prijs verder verhoogd kan worden tot 10 euro in 2023, zal het kabinet eerst een evaluatie uitvoeren naar de omvang van grenseffecten, omdat deze de effectiviteit van en het draagvlak voor de maatregel kunnen ondermijnen.
- Deze onthoudingsmaatregelen gaan gepaard met een toegenomen informatievoorziening aan rokers over mogelijkheden om te stoppen met roken: via de nationale informatielijn 0800-1995 en www.ikstopnu.nl en via diverse campagnes - o.a. op het terrein van een "rookvrije

start", Stoptober, en een meerjarencampagne vanaf de tweede helft van 2020 over de schadelijkheid van (mee) roken en de mogelijkheden om te stoppen. Ook geldt per 1 januari 2020 dat het eigen (verzekerings)risico niet meer hoeft te worden betaald voor een stoppen-met-roken behandeling in de eerstelijnsgezondheidszorg, waarmee de toegankelijkheid van laagdrempelige, bewezen effectieve stopondersteuning is vergroot.

Dit brede pakket aan maatregelen is bedoeld om de omvang van de gezondheidsschade door roken te verminderen, in lijn met de doelstellingen van het Nationaal Preventieakkoord.

Regelmatische, substantiële accijnsverhogingen worden wereldwijd gezien als één van de meest effectieve maatregelen om het tabaksgebruik terug te dringen.

- Al in 1999 schreef de Wereldbank dat het verhogen van accijns op tabak de meeste effectieve maatregel is die overheden kunnen nemen om gezondheidsschade door roken te verminderen (Jha & Chaloupka, 1999).
- Accijns is een veelgebruikte economische maatregel van overheden om in te grijpen als de markteconomie faalt in het beperken van negatieve gezondheidsgevolgen en financiële impact van tabaksgebruik. Dit geldt bijvoorbeeld als de consument zich onvoldoende bewust is van de schadelijke gevolgen van roken voor zichzelf en (de mensen in) zijn omgeving, of van de verslavende eigenschappen van tabak (USNCI & WHO, 2016).
- Deze factsheet bekijkt de effecten van accijnsverhoging op tabaksproducten vanuit een gezondheidsperspectief. De centrale vraag is welk effect een accijnsverhoging heeft op de tabaksconsumptie, en daarmee indirect op de gezondheid van de bevolking.
- Het onderwerp accijns kan echter ook vanuit een fiscaal-economische invalshoek worden bekeken, omdat accijnzen een bron van inkomsten zijn voor overheden. Naast effecten op de overheidsinkomsten kan een accijnsverhoging ook effecten hebben op het gedrag van rokers die niet direct de beoogde gezondheidswinst opleveren; denk aan de overstap op een goedkoper alternatief tabaksproduct, het aanleggen van een voorraad vlak voordat de prijs stijgt en aankoop van het product in het buitenland, de zogeheten grenseffecten. Dit soort effecten worden in deze factsheet slechts kort aangestipt.
- De eerste versie van deze factsheet verscheen in 2015 (Ketelaars en Croes, 2015). In het kader van de verwachte accijnsverhogingen in Nederland de komende jaren en vanwege een aantal nieuwe inzichten (bijvoorbeeld over het begrip "betaalbaarheid") is deze update geschreven.

Verhoging van accijns is niet hetzelfde als verhoging van de prijs

In veel wetenschappelijke studies worden de effecten van verhoging van tabaksaccijns en de consumentenprijs van tabaksproducten door elkaar heen gebruikt, omdat in veel landen de tabaksprijs voor een belangrijk deel wordt bepaald door de accijns. Een fabrikant kan echter een accijnsverhoging compenseren met een daling of extra stijging van de verkoopprijs en heeft zo uiteindelijk toch invloed op welke prijs de consument uiteindelijk gaat betalen (New Zealand Ministry of Health, 2018; Gilmore et al., 2013). Accijns- en prijsverhogingen zijn dus geen uitwisselbare termen, maar worden desalniettemin toch regelmatig als

zodanig gebruikt. Het is belangrijk om het verschil tussen verhoging van accijns en verhoging van de prijs in het achterhoofd te houden bij het lezen van deze factsheet.

HET BEGRIJ PRIJSELASTICITEIT

- Prijselasticiteit is een economische term die aangeeft in welke mate consumptie van een goed beïnvloed wordt door prijsveranderingen (prijsgevoeligheid). Prijselasticiteit wordt uitgedrukt als de procentuele verandering in consumptie wanneer de prijs met 1% stijgt of daalt. De prijselasticiteit is meestal negatief omdat een prijsstijging doorgaans leidt tot een daling van de vraag.
- De prijselasticiteit van de vraag naar een product (b.v. een pakje sigaretten van een bepaald merk) wordt voor een deel bepaald door de aanwezigheid van geschikte alternatieven, door de behoefte aan het product (verslavende producten zoals tabak zijn relatief ongevoelig voor prijsverandering, dus relatief inelastisch) en door de mate waarop de prijs op het totaal te besteden budget drukt. Zo kunnen voor jongeren de keuzes anders uitpakken dan voor volwassenen.
- Vrijwel alle empirische studies naar prijselasticiteit van de vraag naar tabaksproducten vinden een prijselasticiteit tussen 0 en -1. Schattingen van prijselasticiteit van de vraag naar tabaksproducten in hoge inkomenslanden komen uit op een waarde rond -0,4 (USNCI & WHO, 2016; New Zealand Ministry of Health, 2018). Dit betekent dat een prijsstijging van 10% zal leiden tot ongeveer 4% minder consumptie van tabak.
- De vraag naar sigaretten is op korte termijn inelastischer dan op lange termijn (Gallet & List, 2003; Chaloupka et al., 2012). Daarin speelt de verslavende werking van tabak een rol, waardoor het meestal niet lukt om onmiddellijk te stoppen met roken.
- De Wereldbank concludeerde eind vorige eeuw dat de gemiddelde prijselasticiteit van de vraag naar tabaksproducten in ontwikkelingslanden groter is (tussen -0,4 en -0,8) dan in ontwikkelde landen (gemiddeld -0,4; USNCI & WHO, 2016). Daarom worden in deze factsheet alleen studies uit landen met een hoog welvaartsniveau gebruikt.

OVERZICHTSSTUDIES NAAR PRIJSELASTICITEIT VAN TABAKSPRODUCTEN

In de VS zijn de afgelopen decennia tientallen onderzoeken uitgevoerd naar de invloed van prijzen van tabaksproducten op het aantal rokers in de samenleving en de mate van roken (het aantal geconsumeerde sigaretten per roker). Resultaten uit diverse andere ontwikkelde landen (zoals het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Canada, Australië) liggen over het algemeen in dezelfde lijn als de uitkomsten van de studies uit de VS (IARC, 2011). Begin deze eeuw verscheen één Nederlandstalige studie naar prijselasticiteit van sigaretten en shag, waarin scenario's werden geschetst voor Nederland gebaseerd op bestaande buitenlandse cijfers/literatuur (Van der Hauw et al., 2002). In de afgelopen paar jaar zijn weinig nieuwe wetenschappelijke studies verschenen.

- Sommige studies uit de afgelopen decennia hebben een onderzoekspopulatie in de loop van de tijd gevolgd (longitudinale studies met meerdere meetmomenten op dezelfde individuen of tijdreeksanalyses die op geaggregeerd niveau gegevens presenteren over verschillende meetmomenten maar niet bij steeds dezelfde mensen).
- Andere studies meten op één tijdstip (cross-sectioneel). Cross-sectionele studies zijn vooral geschikt voor landen waar (grote) verschillen in accijns en prijs bestaan tussen staten of provincies, zoals de VS en Canada.
- De opzet van deze longitudinale en cross-sectionele studies heeft als nadeel dat zij zich baseren op de praktijk van alle dag, waarbij naast accijnsmaatregelen tegelijk ook andere tabaksontmoedigingsmaatregelen van kracht zijn. In de studies die in deze factsheet worden gebruikt is, waar mogelijk, rekening gehouden met deze "verstorende variabelen".

Deze factsheet baseert zich op vijf belangrijke overzichtsstudies:

- Het Handbook on Tobacco Control, Volume 14, uit 2011 van het International Agency for Research on Tobacco Control (IARC, 2011), waarin uitgesplitst voor volwassenen en jongeren het effect van tabaksaccijnzen op de consumptie wordt samengevat.
- Een methodologische review die specifiek de invloed van tabaksprijzen op het beginnen met roken onderzoekt (Guindon, 2014).
- Een kennissynthese studie die een systematische literatuurreview combineert met het oordeel van een panel deskundigen (Bader et al., 2011). Deze studie richt zich specifiek op hoogrisicogroepen (jongeren, personen met een lage sociaal-economische status, zware rokers, etc.). In deze kennissynthese zijn ook onderzoeksresultaten opgenomen die in 2011 nog niet waren gepubliceerd, zodat het aantal meegenomen studies hier hoger ligt dan in het IARC Handbook uit 2011.
- The Economics of Tobacco and Tobacco Control, een uitgave in de serie Tobacco Control Monographs, geschreven in een samenwerking tussen het US National Cancer Institute en de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) (USNCI & WHO, 2016). Deze Monograph richt zich specifiek op actueel onderzoek naar de economische aspecten van tabaksontmoediging en de economische gevolgen van tabaksontmoedigingsbeleid.
- Een overzichtsstudie die gebruik maakt van een mix van onderzoeksmethoden (literatuurstudie, surveys, panels, interviews, onder de bevolking en met experts) en in opdracht van het ministerie van volksgezondheid in Nieuw-Zeeland is geschreven in aanloop naar een Rookvrij 2025 (New Zealand Ministry of Health, 2018). Deze studie zoekt antwoord op vragen als welke impact accijns heeft op het rookgedrag en op de perceptie van roken, welke onbedoelde neveneffecten op kunnen treden, en hoe accijns kan bijdragen aan het verminderen van de schade door roken op termijn.

VOLWASSENEN

Een hogere prijs van sigaretten kan bijdragen aan een afname van het aantal rokers en het aantal sigaretten dat wordt gerookt, en kan het stoppen stimuleren, bijvoorbeeld door het verhogen van het bewustzijn over stoppen bij rokers die nog doorroken (IARC, 2011; New Zealand Ministry of Health, 2018).

- Het IARC concludeert op basis van hun overzicht van 38 tijdreeksanalyses uit de VS dat de meerderheid van de prijselasticiteiten ligt tussen -0,1 en -1,0, met het grootste cluster tussen -0,2 en -0,6 (IARC, 2011).
- In andere landen met een hoog welvaartsniveau (Verenigd Koninkrijk, Nieuw-Zeeland, Canada en Australië) wordt een vergelijkbare prijselasticiteit gevonden (IARC, 2011; New Zealand Ministry of Health, 2018). Alle 39 tijdreeksanalyses uit deze andere landen die in het IARC-overzicht zijn opgenomen hebben een prijselasticiteit tussen 0 en -1,2, met het grootste cluster tussen -0,2 en -0,6.
- Specifiek voor de Nederlandse situatie verscheen in 2002 een analyse, gebaseerd op de prijselasticiteiten gevonden in Europese studies, waarin een onderscheid is gemaakt tussen de prijselasticiteit van sigaretten en shag. Voor sigaretten sluit deze studie aan bij de buitenlandse studies: de prijselasticiteit wordt op -0,4 vastgesteld. Voor shag verwacht men als gevolg van substitutie een lagere prijselasticiteit: -0,2 (Van de Hauw et al., 2002). Dit betekent dat de prijs van shag méér moet stijgen om een effect op de consumptie te bereiken, want consumenten zijn minder gevoelig voor een prijsstijging van shag.
- Uit eerder internationaal onderzoek bleek dat vrouwen minder gevoelig zijn voor prijsveranderingen dan mannen (Gallet & List, 2003), maar in later onderzoek wordt dit verband niet meer gevonden (IARC, 2011; Thomas et al., 2008).

Invloed van prijs op aantal rokers en mate van roken bij volwassenen

Een afname van tabaksconsumptie op populatieniveau kan veroorzaakt worden door een vermindering van het aantal rokers (rookprevalentie) of door een afname van het aantal gerookte sigaretten per roker (mate van roken).

- Verschillende onderzoeken laten zien dat verhogingen van tabaksprijzen kunnen bijdragen aan een daling van de rookprevalentie (Chaloupka et al., 2012; IARC, 2011; NCI & WHO, 2016; New Zealand Ministry of Health, 2018).
- Onderzoek in de VS laat zien dat de effecten van de prijs ongeveer even groot zijn op het aantal rokers als op de mate van roken (IARC, 2011). Ongeveer de helft van de afname van tabaksconsumptie naar aanleiding van accijnsverhoging kan worden toegeschreven aan rokers die stoppen.
- Bewijs uit andere hoge-inkomenslanden (waar overigens minder studies naar dit effect van accijnsverhoging zijn gedaan) laten een iets sterker effect zien op de mate van roken (terugdringen van de consumptie) dan op het aantal rokers (die gestopt zijn met roken) (IARC, 2011).

Uit onderzoek blijkt dat ook “een beetje roken”, of laag-intensiteitsroken (tot 10 sigaretten per dag), significante gezondheidsrisico's met zich mee brengt (Inoue-Choi et al., 2017; Reep-van den Berg et al., 2017). Tabaksmaatregelen zijn dus, uit gezondheidsoogpunt, pas werkelijk effectief wanneer zij leiden tot minder rokers en niet alleen tot minder consumptie.

Invloed van prijs op stoppen met roken door volwassenen

De motivatie om te stoppen met roken kan toenemen bij hogere prijzen, met als gevolg dat volwassen rokers vaker succesvol zijn in hun stoppoging. Er is relatief weinig onderzoek naar dit onderwerp gedaan en de gebruikte methodologie kent een aantal beperkingen. De conclusies uit de beschikbare studies uit ontwikkelde landen wijzen echter alle in dezelfde richting, namelijk dat een hogere prijs van tabaksproducten de volwassen roker kan aanzetten tot stoppen met roken (IARC, 2011; Bosdriesz, 2017; Partos et al., 2020).

Een Nederlandse review concludeert op basis van 9 studies uit de Verenigde Staten dat accijns-/prijsverhogingen via drie mechanismen ertoe kunnen bijdragen dat volwassenen stoppen met roken (Bosdriesz, 2017):

- Een rationele kosten/utiliteitsbalans, waarbij de hoge kosten van het roken (niet alleen financieel, maar ook de kans op gezondheidsschade en verslaving) op een zeker moment niet meer opwegen tegen de voordelen;
- Een toename van een maatschappelijke anti-roken-norm, omdat zowel rokers als niet-rokers de accijnsverhogingen interpreteren als een indicatie dat roken steeds minder acceptabel is;
- Een substitutie-effect: het niet meer in staat zijn om in de basale levensbehoeften te voorzien (voedsel, huur van de woning) vanwege de toegenomen kosten van het roken.

Welk mechanisme de boventoon voert bij een accijnsverhoging, bepaalt mede in welke bevolkingsgroepen het effect op stoppen met roken het duidelijkst zal zijn. Bosdriesz vond dat het substitutie effect iets belangrijker was onder rokers met een laag inkomen, maar in het algemeen zag hij geen groot verschil in het effect van accijns op de verschillende sociaaleconomische klassen.

JONGEREN

Jongeren en jongvolwassenen zijn over het algemeen gevoeliger voor prijsstijgingen van tabaksproducten dan volwassenen (Bader et al., 2011). Een recente analyse van 13 systematische reviews en meta-analyses over (beleids) interventies bevestigt dat jongeren gevoeliger zijn voor veranderingen in de prijs van tabak dan de algehele bevolking, maar waarschuwt dat de meeste studies van matige kwaliteit zijn (Mannocci et al., 2019). Als onderliggende mechanismen voor de grotere gevoeligheid van jongeren noemen beide studies:

- Uitgaven aan tabaksproducten doen een relatief groter beroep op het besteedbaar inkomen van jongeren dan van ouderen.
- Daarnaast zijn jongeren vergeleken met volwassenen meer beïnvloedbaar door het gedrag van vrienden. Veranderingen in tabaksgebruik door jongeren (door een prijsstijging) zal leiden tot veranderingen in tabaksgebruik bij andere jongeren.
- Door de relatief kortere periode in hun leven dat jongeren tabak gebruiken, zouden ze ook minder verslaafd kunnen zijn dan volwassenen waardoor ze makkelijker kunnen stoppen met roken en daarmee gevoeliger zijn voor prijsstijgingen.
- Verder houden jongeren zich over het algemeen meer bezig met het 'nu' dan met de verre toekomst, waardoor zij eerder zullen reageren op de korte termijn effecten (prijs van tabak) dan op de kosten voor de lange termijn (gezondheid).

Invloed van prijs op het aantal rokende jongeren en jongvolwassenen

- In de kennissynthese van Bader e.a. liet een meerderheid van de studies (23 van de 31) zien dat verhoging van de accijns (en daarmee prijs) leidt tot een afname van het aantal jonge rokers (<19 jaar; Bader et al., 2011). Vier studies vonden dit effect niet en vier andere studies concludeerden dat jongeren geen homogene groep zijn en dat effecten afhangen van de subpopulatie die wordt onderzocht.
- Bader e.a. bekeken ook het effect van prijs op jongvolwassenen (18-24 jaar). Uit negen van de tien studies bleek dat hogere accijnzen en prijzen van sigaretten leiden tot een daling in de prevalentie van roken in deze leeftijdsgroep; één van de tien studies vond geen daling.
- De effecten van accijnsstijgingen (die resulteren in hogere sigarett prijzen) op het aantal rokers zijn over het algemeen groter bij jongeren dan bij (jong)volwassenen, tot wel twee keer zo groot (IARC, 2011; Bader et al., 2011). Bader e.a. vonden echter dat binnen de groep jongeren juist hele jonge rokers, die nog in een stadium van experimenteren zitten, minder reageren op prijsstijgingen dan jongeren die al meer ervaring hebben met roken.
- De prijselasticiteiten van het aantal rokende jongeren en jongvolwassenen van de (meer dan dertig) studies uit het IARC Handbook lopen uiteen van -0,06 tot -1,56, waarbij de meeste waarden tussen -0,5 en -0,9 liggen. Slechts vier studies zijn uitgevoerd buiten de VS (in landen met een hoog welvaartsniveau).

Invloed van de prijs op de hoeveelheid die jongeren roken

Onderzoek wijst erop dat jongeren die roken door een hogere prijs weerhouden kunnen worden om meer (intensier) te gaan roken (IARC, 2011; Guindon, 2014; Bader et al., 2011).

- In zestien studies in de VS en twee daarbuiten is het verband tussen prijsverhogingen en het aantal sigaretten dat wordt gerookt onderzocht. Uit al deze onderzoeken komt dat in meer of mindere mate een hogere prijs van sigaretten een negatief verband heeft met het aantal sigaretten dat een jonge roker consumeert. Bij een hogere prijs zouden minder jongeren zich tot zware roker ontwikkelen (IARC, 2011).
- Bader e.a. vonden zowel bij jongeren als jongvolwassenen een duidelijke relatie tussen enerzijds een verhoging van accijns en prijs en anderzijds de hoeveelheid gerookte sigaretten. Zeventien van de twintig studies onder jongeren zagen een afname van de consumptie en alle tien de studies onder jongvolwassenen ook (Bader et al., 2011).

Invloed van prijs op het beginnen met roken

Omdat de meeste rokers op jonge leeftijd beginnen met roken is het van belang om dat moment zo lang mogelijk uit te stellen. Onderzoek naar het effect van de prijs van tabakswaar op experimenteelgedrag van jongeren is echter niet eenduidig en er is slechts mager bewijs dat een hogere tabaksprijs het beginnen met roken (initiatie) uitstelt.

Over het algemeen lijkt een afname in rookprevalentie bij jongeren in grotere mate veroorzaakt te worden door een toename van het aantal jongeren dat stopt dan door een afname van het aantal jongeren dat begint met roken.

- Tijdens de experimenteerfase is het effect van prijs onduidelijk. De overzichtsstudies waarop deze factsheet gebaseerd is laten geen duidelijk effect zien van tabaksprijzen op het beginnen met roken (IARC, 2011; Guindon, 2014; Bader et al., 2011). Een mogelijke verklaring voor de afwezigheid van een prijseffect op beginnen met roken is dat experimenterende jongeren hun eerste sigaretten meestal krijgen, in plaats van dat ze deze zelf kopen. Ook meetproblemen (zie IARC, 2011) en de moeilijkheid van het onderling vergelijken van uitkomsten tussen verschillende studies (zie Guindon, 2014) zouden een verklaring kunnen zijn voor de onduidelijke onderzoeksresultaten.
- In een andere overzichtsstudie, die onder meer het effect van prijsverhogingen van tabaksproducten op het beginnen met roken onderzocht, laten vier van de vijf relevante artikelen een significant, negatief verband zien tussen prijsverhogingen en beginnen met roken (Wilson et al., 2012). Deze bevindingen zijn in lijn met die van de representatieve National Survey on Drug Use and Health (NSDUH) uit de VS, die jaarlijks onder 70.000 respondenten plaatsvindt (Van Hasselt et al., 2015). Twee jaar na een federale accijnsverhoging van 159% op sigaretten bleken significant minder jongeren te zijn gestart met roken.
- Het IARC Handbook benoemt als enige een "initiatie-elasticiteit" en baseert de conclusies op 17 onderzoeken. De gevonden prijselasticiteiten lopen uiteen van +0,16 tot -1,27, waarbij een groot deel in de buurt van -0,2 ligt. Er werd geen gemiddelde berekend (IARC, 2011).
- In de fase waarin jongeren overgaan naar frequenter roken kan een hogere prijs van tabaksproducten hen daar tot op zekere hoogte wel van weerhouden (Gallet et al., 2003; IARC, 2011; Guindon, 2014; Bader et al., 2011).

Invloed van prijs op de mate waarin jongeren stoppogingen doen
Bij jongeren en jongvolwassenen kan de prijs een rol spelen in het stoppen, de waarschijnlijkheid dat een roker een stoppoging doet, en de wens om te stoppen. Het IARC vond twaalf studies die sinds eind vorige eeuw in de VS en Europa zijn uitgevoerd en in deze richting wijzen (IARC, 2011).

- Ook Bader e.a. komen tot deze conclusie. De helft van de tien studies onder jongeren tot 19 jaar bevestigt de relatie, drie concluderen dat een hogere prijs en accijns niet bijdraagt aan stoppen en twee studies vinden gemengde resultaten, afhankelijk van de onderzochte subgroep. Onder de jongvolwassenen van 19-24 jaar is het effect duidelijker: vier van de vijf studies concluderen dat een hogere prijs van sigaretten kan bijdragen aan het stoppen met roken (Bader et al., 2011).

HOOGRISICOGROEPEN

Mensen met een lage sociaaleconomische status

Roken levert een bijdrage aan sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Mensen met een lage opleiding hebben gemiddeld een slechtere gezondheid dan mensen met een hoge(re) opleiding. Dit komt deels omdat zij meer roken.

- Over het algemeen zijn de effecten van *beleidsmaatregelen* onder rokers met een lage sociaaleconomische status kleiner dan of gelijk aan effecten onder rokers met een hoge(re) sociaaleconomische status (Springvloed et al., 2017).
- Specifiek ten aanzien van *prijsverhogingen* concludeert een aantal studies echter dat zij een meer effectieve tabaksontmoedigingsmaatregel kunnen zijn voor rokers met een lage sociaaleconomische status dan voor de algemene bevolking en dat prijsverhoging van alle maatregelen de sterkste bijdrage levert aan het verminderen van de sociaal-economische verschillen in het roken (Chaloupka et al., 2012; Bader et al., 2011; Brown et al., 2014; Springvloed et al., 2017; New Zealand Ministry of Health, 2018). Een systematische review naar het effect van populatiemaatregelen op roken door volwassenen vond 27 studies die het effect van accijns/ prijs onderzochten, waarvan in 14 studies de conclusie werd getrokken dat accijnsverhoging de sociaaleconomische gezondheidskloof verkleinde (Brown et al., 2014).
- Mogelijk heeft prijsverhoging op termijn een ander effect in verschillende inkomensgroepen: een studie in de VS waarin rokers 15 jaar werden gevolgd vond dat prijsverhoging in rokers met een laag inkomen vaker leidde tot een eerste stoppoging, terwijl rokers met een hoog inkomen vaker blijvend stopten met roken (Mayne et al., 2019).
- Uit een onderzoek van 10 Europese landen (waaronder Nederland) blijkt dat ook 50-plussers gevoelig zijn voor de prijs van tabak. Zo is het verhogen van de prijs geassocieerd met een vermindering van de prevalentie van roken. Deze associatie treedt met name op in populaties met een lager opleidingsniveau en de “jongere oudere” (50 - 65 jaar) (Serrano-Alarcón et al., 2019).
- Een recente Britse studie daarentegen concludeerde dat financieel minder draagkrachtige rokers eerder geneigd waren om over te stappen op goedkopere producten dan de prijsstijging te zien als een extra motivatie om een stoppen-met-roken poging te doen (Partos et al., 2020).

Vanwege bovenstaande worden accijnsverhogingen veelal aanbevolen als beleidsmaatregel om sociale ongelijkheid tegen te gaan, zoals bijvoorbeeld in de richtsnoeren voor implementatie van de FCTC, met als aanbeveling om juist ook de goedkopere producten (zoals shag) extra in prijs te laten stijgen.

De invloed van prijsverhogingen hangt mogelijk af van de snelheid, omvang en consistentie van invoering.

- Het kan zijn dat een geleidelijke stijging van de prijzen niet voldoende is. Hierboven werd al opgemerkt dat sommige rokers uit lage inkomensgroepen pas zullen stoppen met roken als doorgaan met roken zou leiden tot belangrijke substitutie-effecten, zoals besparen op eten (Bosdriesz, 2016; Springvloed et al., 2017).

In de maatschappelijke discussie over accijnsverhogingen en rokers met een laag inkomen speelt naast effectiviteit ook evenredigheid een rol.

- Rokers met een kleine(re) portemonnee worden financieel onevenredig zwaar getroffen door accijnsverhogingen, omdat zij een relatief groter deel van hun besteedbaar inkomen kwijt zijn aan tabak (Remler & Dahlia, 2004; New Zealand Ministry of Health, 2018). Om dit effect te verminderen wordt vrijwel altijd een combinatie aan maatregelen aanbevolen om rokers te helpen om te stoppen met roken (Voigt 2010; Hoek & Smith, 2016; Kunst, 2017), waaronder extra aandacht voor stoppen-met-roken voorzieningen die zijn toegespitst op de behoeftes van rokers met beperkte gezondheidsvaardigheden, laaggeletterdheid of een klein inkomen (Kunst, 2017; Sassi et al., 2018; Partos et al., 2020).

Andere hoogrisicogroepen

Studies naar het effect van accijnsverhoging op andere hoogrisicogroepen, zoals patiënten met een psychische aandoening, zware rokers, of etnische minderheden zijn schaars (Bader et al., 2011; New Zealand Ministry of Health, 2018). Daarom is een voor Nederland relevante conclusie over het effect van accijnsverhoging op de mate van roken op deze hoogrisicogroepen niet te trekken.

ONGEWENSTE EFFECTEN VAN ACCIJSVERHOOGING

Accijnsverhogingen kunnen rokers stimuleren om gebruik te maken van een verscheidenheid aan strategieën om de kosten van het roken voor zichzelf te verlagen (prijsminimalisatie strategieën). Ze kunnen er, in bepaalde situaties, toe leiden dat rokers (1) overstappen op andere tabaks- of nicotineproducten (substitutie), (2) legaal in het buitenland tabakswaar aanschaffen (grenseffecten) of (3) illegaal verhandelde tabaksproducten aanschaffen (illegale handel).

- Het overstappen naar alternatieve (goedkopere) tabaksproducten is onproductief vanuit een gezondheidsoogpunt, omdat het de beoogde verhoogde financiële druk, bedoeld om het tabaksgebruik terug te dringen, tegengaat. In verschillende studies uit de VS werd gevonden dat rokers die aan prijsminimalisatie strategieën deden minder (geslaagde) stoppogingen ondernamen en dat hun consumptie minder afnam (Choi et al., 2011; Licht et al., 2011).
- In de internationale literatuur wordt geconcludeerd dat door belastingontwijking en -ontduiking (ook op grote schaal) bij substantieel hogere tabaksaccijnzen de afname in het gebruik van tabak hoogstens wordt verminderd, maar niet verdwijnt (USNCI & WHO, 2016).

1) Substitutie

- De mate waarin een verhoging van de tabaksaccijns zorgt voor een afname van tabaksconsumptie hangt deels af van de mogelijkheid om over te stappen naar een goedkopere variant (USNCI & WHO, 2016). Daarbij kan het zowel gaan om de overstap naar een goedkoper merk binnen dezelfde productcategorie (van 'premium' naar 'value for money') of om de overstap naar een goedkopere (vergelijkbare) productcategorie (van sigaretten naar shag). Een andere variant is de overstap naar een alternatief product, zoals de e-sigaret, maar daar is nog niet veel onderzoek naar gedaan. Uit verschillende onderzoeken uit hoge-inkomenslanden blijkt dat in het algemeen een stijging van de prijs van een tabaksproduct ten opzichte van de prijzen van andere producten, het gebruik van het product dat nu duurder is zal doen afnemen en zal leiden tot een toename van het gebruik van de producten waarvan de relatieve prijzen zijn gedaald (USNCI & WHO, 2016).
- In een onderzoek naar kruislingse elasticiteit tussen shag en sigaretten in Nederland werd gevonden dat accijnsverhogingen effectiever waren in het terugdringen van de algehele tabaksconsumptie wanneer de prijsniveaus tussen sigaretten en shag dichter bij elkaar lagen (Mindell & Whynes, 2000).

2) Grenseffecten

- Grote prijsverschillen van tabaksproducten tussen buurlanden kunnen het doen van aankopen over de grens stimuleren (USNCI & WHO, 2016). Juist in Europa, waar prijsverschillen hoog zijn en men makkelijk de grens kan oversteken, zijn grensoverschrijdende effecten een zorg (USNCI & WHO, 2016).
- De meeste cijfers over grenseffecten zijn al wat ouder. Nagelhout e.a. (2014) vonden dat alleen in lokale regio's waar de prijs van tabaksproducten veel lager is dan in het buurland de aankoop van sigaretten over de grens voorkomt. Deze conclusies zijn gebaseerd op de

International Tobacco Control Policy Evaluation Project (ITC Project), dat sinds 2002 het WHO FCTC-beleid evalueert.

- Voor Nederland bracht het Ministerie van Financiën de mogelijke oorzaken in kaart waarom de per 1 januari 2013 ingevoerde tabaksaccijnsverhogingen niet hebben geleid tot de geraamde hogere opbrengsten voor de staat. Extra aankopen tegen het oude tarief (door voorraadvorming door de industrie en hamsteraankopen door de consumenten) en substitutie van sigaretten naar rooktabak (shag) hadden het grootste aandeel in de tegenvallende opbrengsten. Volgens het ministerie was de tegenvaller daarnaast te wijten aan een weglek naar het buitenland (legale/ illegale import). Ervaring leert dat deze effecten grotendeels tijdelijk zijn en de inkomstenderving na enige tijd weer wordt ingelopen (Rijksoverheid, 2013).
- Recent "stated preference" onderzoek (onderzoek dat de vraag stelt: "wat zou u doen als...") onder 1.032 Nederlandse rokers suggereert dat het aandeel rokers dat tabak (deels) over de grens koopt zal toenemen als de Nederlandse tabaksaccijnzen en de prijsverschillen met de buurlanden oplopen, waarbij de geneigdheid afneemt naarmate men verder van de grens woont (Spit et al., 2018), hetgeen overeenkomt met de studie van Nagelhout e.a.. Toch is er ook een aanzienlijke groep die niet aangeeft geneigd te zullen zijn over de grens te kopen. Het percentage dat aangeeft te zullen stoppen met roken blijft oplopen naarmate de prijs van tabaksproducten verder stijgt (Spit et al., 2018). Een nadeel van "stated preference" onderzoek is dat respondenten antwoorden geven op de gegeven hypothetische situaties, maar het onduidelijk is of ze in werkelijkheid zo zouden handelen. Dit geeft een vertekening, die nog versterkt kan worden omdat mensen soms geneigd zijn strategisch te antwoorden.

3) Illegale handel

- Illegale handel heeft zowel betrekking op de smokkel als de illegale productie van tabaksproducten. Smokkel is een vorm van accijnsontduiking die zowel klein- als grootschalig kan plaatsvinden. Kleinschalige smokkel gaat bijvoorbeeld om particulieren die meer tabaksproducten vanuit een andere EU-lidstaat meenemen dan is toegestaan; grootschalige smokkel is vaak opgezet door criminele organisaties. Daarbij kan het ook gaan om zogenaamde 'illicit whites', sigaretten die meestal legaal worden geproduceerd, maar (vrijwel) uitsluitend bedoeld zijn voor de illegale markt. Bij de illegale productie van tabaksproducten gaat het onder meer over namaaksigaretten. Ook in Nederland worden met regelmaat illegale tabaksfabrieken opgerold. Het is zeer moeilijk om de omvang van de illegale markt in tabaksproducten goed in te schatten. Schattingen die zijn gebaseerd op onderschepte zendingen geven geen volledig beeld.
- Het onderzoek naar een verband tussen prijsverschillen en een toename in illegale handel is minder eenduidend dan bij grenseffecten, met name bij grootschalige illegale handel (USNCI & WHO, 2016). Zo werd in een studie naar illegale handel in het Verenigd Koninkrijk in de jaren '90 een stijging in illegale handel waargenomen die samenviel met een stijging van accijnstarieven, maar in het daaropvolgende decennium nam de illegale handel juist af terwijl de accijnzen bleven stijgen (USNCI & WHO, 2016).

Inmiddels tonen ervaringen uit vele landen aan dat de illegale handel in tabaksproducten met succes kan worden aangepakt, ook in tijden van stijgende accijnzen (Dutta, 2019).

- Hoewel hogere accijnzen en grotere prijsverschillen prikkels kunnen creëren voor illegale handel, spelen andere factoren zoals sociale acceptatie van illegale handel en een hoog corruptieniveau, aanwezigheid van informele distributiekanaalen, een gebrek aan inzet om de illegale handel aan te pakken en inefficiënte douane- en belastingadministratie een minstens zo belangrijke rol (USNCI & WHO, 2016; Dutta, 2019). Illegale handel in sigaretten gaat vaak samen met illegale handel in andere producten, in gebieden waar overheidscontrole laks is en sprake is van geïnstitutionaliseerde corruptie (USNCI & WHO, 2016). Zo werd in 1998 aan de hand van gegevens uit 33 landen van de Transparency International's Corruption Perception Index een relatie tussen slecht overheidstoezicht en illegale handel beschreven (USNCI & WHO, 2016).
- In 2019 concludeerde de Wereldbank dat tabaksaccijnzen slechts een ondergeschikte rol speelt in de illegale handel (Dutta, 2019). Om de illegale handel in tabaksproducten aan te pakken is het volgens de Wereldbank cruciaal dat alle landen accijnzsheffingen invoeren en de naleving streng controleren, waarbij hervorming van het tabaksaccijnstelsel en versterking van de belastingdienst hand in hand zouden moeten gaan. Een omvangrijke Britse studie naar de forse accijnzsheffingen in het Verenigd Koninkrijk tussen 2002 en 2016 kon inderdaad geen duidelijke toename van illegale handel aantonen (Partos et al., 2020).
- Onderzoek naar de omvang van illegale tabakshandel wordt regelmatig gefinancierd door de tabaksindustrie zelf of door een instituut met banden met de tabaksindustrie. Een overzichtsstudie liet zien dat dit onderzoek geen betrouwbare cijfers oplevert: de schattingen van illegale handel zijn over het algemeen hoger in onderzoek dat gefinancierd wordt door de tabaksindustrie dan in onafhankelijk onderzoek. De dataverzameling en analysemethoden voldoen minder aan objectieve onderzoekscriteria en de resultaten worden soms op een misleidende manier gepresenteerd (Gallagher et al., 2019).
- Om de traceerbaarheid van sigaretten en shag (en vanaf 20 mei 2024 alle tabaksproducten) in de Europese Unie te vergroten en smokkel en illegale handel tegen te gaan, heeft de Europese Commissie vanaf mei 2019 een "tracking & tracing" systeem verplicht gesteld voor sigaretten en shag.^a Voor elke verpakkingsvorm van sigaretten en shag is dan door overheidsinstanties na te gaan waar het product is geproduceerd (welke fabriek) en wat de verkoopbestemming is. Verkopers dienen bovendien twee registratiecodes te bezitten: een 'economische deelnemer identificatie' die aangeeft dat de verkoper deel uitmaakt van de tabaksketen, en een 'faciliteit identificatie', waaruit blijkt op welke locatie de tabak wordt verkocht.

ONDER WELKE VOORWAARDEN IS ACCIJNS HET MEEST EFFECTIEF?

Terwijl er veel bekend is over de prijselasticiteit van de vraag naar tabak, zijn er ook een aantal vragen die nog onvoldoende beantwoord kunnen worden. Zo is er relatief weinig bekend over hoe de prijselasticiteit verandert over de tijd, bij verschillende niveaus van accijnzen en prijs en bij grote of kleinere prijsveranderingen (USNCI & WHO, 2016). Grote verhogingen zouden kunnen leiden tot een groter schokeffect voor consumenten en daardoor een groter effect kunnen hebben op de rookprevalentie. Uit de internationale literatuur komt een aantal aanbevelingen over hoe een accijnzverhoging zo effectief mogelijk ingezet kan worden (Marquez en Moreno-Dodson, 2017):

1) Simpele accijnzstructuur

Volgens de WHO is een simpele accijnzstructuur beter dan meer complexe structuren (Walbeek & Paraje, 2019).

- De gewogen gemiddelde kleinhandelsprijs (WAP) is de basis waarop het accijnstarief voor sigaretten en rooktabak in Europa wordt vastgesteld. De EU heeft bepaald dat de WAP jaarlijks moet worden vastgesteld.
- De tabaksaccijnzen zijn opgebouwd uit een specifiek deel en een ad valorem deel. Ook kan worden afgesproken dat beide samen ten minste een minimumbedrag betreffen: de minimumaccijnzen.
- Het specifieke deel van de accijnzen is een vast bedrag per 1000 sigaretten of 1000 gram rooktabak. Een accijnzstructuur die vooral gebaseerd is op specifieke accijnzen heeft de voorkeur.
- Het ad valorem deel is een percentage van de kleinhandelsprijs.
- Als het specifieke deel een groot deel bepaalt van de accijnzen is de accijnzdruk minder afhankelijk van de prijs van een pakje sigaretten of shag.
- Onderzoek laat zien dat de sigarettenconsumptie in landen met een uniforme specifieke accijnzen lager is dan in landen met een ad valorem accijnzstructuur (Shang et al., 2019). In landen waar de accijnzen verschillen tussen verschillende soorten tabaksproducten wordt het meeste gerookt, omdat rokers makkelijk naar een goedkoper product kunnen switchen als de accijnzen worden verhoogd, bijvoorbeeld van sigaretten naar shag.
- Overigens vertaalt een verhoging van de accijnzen zich niet altijd evenredig in een verhoging van de verkoopprijs. De tabaksindustrie kan besluiten de accijnzverhoging slechts gedeeltelijk door te berekenen (Gilmore et al., 2013). Een omvangrijke Britse studie naar accijnzverhogingen in het Verenigd Koninkrijk tussen 2002 en 2016, toonde bovendien aan dat de prijsstijgingen meer afkomstig waren uit de koker van de tabaksindustrie dan een gevolg waren van accijnzverhoging door de overheid (Partos et al., 2020). De tabaksindustrie verhoogde de prijzen veelvuldig, doch geleidelijk, om de impact te verzachten. Bij grote accijnzverhogingen was deze strategie echter niet meer haalbaar en was een forse prijsstijging niet meer tegen te houden. De tabaksindustrie liet ook de prijzen van de A-merken extra stijgen, bovenop de accijnzverhoging, waarmee goedkope merken voor minder draagkrachtige rokers beschikbaar konden blijven terwijl de eigen winst kon stijgen (Partos et al., 2020).

^a https://ec.europa.eu/health/tobacco/tracking_tracing_system_nl

2) Aandacht voor 'betaalbaarheid'

Naast de prijs van tabaksproducten is er sinds het begin van deze eeuw ook veel aandacht voor de betaalbaarheid. Het concept 'betaalbaarheid' combineert zowel de prijs van het product als het inkomen van de consument.

- Over het algemeen zijn sigaretten meer betaalbaar in landen met hoge inkomens (USNCI & WHO, 2016).
- Om effect te hebben als tabaksontmoedigingsmaatregel is het essentieel dat tabaksproducten door de tijd heen minder betaalbaar worden (USNCI & WHO, 2016; Marquez en Moreno-Dodson, 2017). De prijs van tabaksproducten moet dus harder stijgen dan de inflatie.
- Terwijl er veel bekend is over de prijselasticiteit van de vraag naar tabak en breed erkend wordt dat tabak in ieder geval minder betaalbaar zou moeten worden om als tabaksontmoedigingsmaatregel effectief te kunnen zijn, zijn er aanwijzingen dat er geen sprake is van een volledig lineaire relatie. Zo lijkt de prijselasticiteit toe te nemen naarmate de prijs van tabak hoger ligt (Tauras et al., 2016).

3) Ronde getallen

- Rokers lijken gevoeliger voor verhogingen die ertoe leiden dat de prijs voorbij het volgende ronde getal stijgt (bijvoorbeeld van -7,70 naar >-8,00) (Mac Killop et al., 2014).
- In Australisch onderzoek is aan rokers gevraagd bij welke prijs zij serieus zouden overwegen om te stoppen met roken. Hieruit kwam naar voren dat de gegeven antwoorden clusteren rond bepaalde hele getallen (zoals \$15, \$20, \$25) (Scollo et al., 2013).

4) De grootte van de verhogingen

- Er is mogelijk sprake van bepaalde drempelwaarde waarboven de verhoging uit moet komen om echt effect te sorteren. In de literatuur wordt gesproken over substantiële en regelmatige accijnsverhogingen. Verhogingen van minstens 10% worden geadviseerd (Werkgroep "IBO Gezonde leefstijl", 2016). De Wereldbank raadt aan:

"Go big, go fast" (Marquez en Moreno-Dodson, 2017); zij adviseren niet terughoudend te zijn met grote accijnsheffingen op tabaksproducten.

5) Het belang van voorlichting

- Publiekscommunicatie over huidige en toekomstige accijnsverhogingen kan het effect van prijsverhogingen versterken (Brilman & Nijboer, 2010). Belastingen zoals tabaksaccijnsverhogingen, die een gedragseffect beogen, dienen zo zichtbaar mogelijk te zijn.
- Door duidelijk te maken dat de prijzen zijn verhoogd en met relatief grote stappen steeds verder zullen worden verhoogd, kan voorlichting huidige rokers extra motiveren om te stoppen met roken en jongeren om niet te beginnen (Marquez en Moreno-Dodson, 2017).
- Bij dergelijke voorlichting is het van belang om ook te communiceren over de volksgezondheidsredenen om de accijnzen te verhogen. Het draagvlakonderzoek dat Kantar jaarlijks uitvoert in opdracht van KWF Kankerbestrijding laat zien dat het draagvlak voor accijnsverhogingen hoger is wanneer de verhogingen worden doorgevoerd om te voorkomen dat jongeren beginnen met roken of om rokers aan te moedigen om te stoppen met roken dan wanneer ze tot primair doel hebben om inkomsten te genereren voor de overheid. Het oormerken van accijnsverhogingen voor bepaalde doelen wordt ook aangeraden door de Wereldbank (Marquez en Moreno-Dodson, 2017). Onderzoek in 2020 onder meer dan 1000 Nederlandse jongeren laat zien dat ruim 8 op de 10 jongeren tussen 12 en 18 jaar het duurder maken van sigaretten een goed middel vonden om te voorkomen dat leeftijdgenoten beginnen met roken en 7 op de 10 waren van mening dat prijsverhoging een stimulans is om te stoppen met roken.^b

^b <https://gezondheidsfondsenvooroorookvrij.nl/nieuws/jongeren-hebben-liever-seks-met-niet-rokers/>

TABAKSACCIJNS IN NEDERLAND

Accijnzen op tabaksproducten worden in Nederland geheven sinds 1922. De eisen ten aanzien van tabaksaccijns, zoals de accijnstarieven, zijn vastgelegd in de Wet op de accijns en uitvoerende regelgeving. Het Nederlandse tabaksaccijnsbeleid wordt mede bepaald door de kaders die zijn vastgesteld in Europese regelgeving op het gebied van (tabaks)accijns (met name Richtlijn 2011/64/EU en Richtlijn 2008/118/EG). Volgens het kabinet-Rutte III draagt het verhogen van de accijns bij aan de doelstelling om te komen tot een rookvrije generatie.^c Daarom is als onderdeel van het Nationaal Preventieakkoord besloten de accijns te verhogen.

Huidige accijnstarieven

Voor het heffen van accijns worden in Nederland drie typen tabaksproducten onderscheiden: sigaretten, rooktabak (shag/ Roll your own en tabak om in filterhuizen te stoppen/ Make your own) en sigaren. Voor deze categorieën gelden verschillende tarieven. De tabaksaccijns wordt geheven als vast bedrag per eenheid van het product (specifieke accijns), als een percentage van de verkoopprijs (ad valorem accijns) of als een combinatie van beide. Voor sigaretten geldt een minimumaccijns (de som van de specifieke accijns en ad valorem accijns) per eenheid van 1000 stuks.

- Uiterlijk 1 maart van elk jaar wordt voor sigaretten en rooktabak de gewogen gemiddelde kleinhandelsprijs (WAP) bepaald op basis van de verkochte sigaretten en rooktabak in het voorgaande kalenderjaar.
- In 2020 was de WAP € 324,47 per 1000 sigaretten (oftewel € 6,49 per pakje van 20 sigaretten) en € 193,10 per 1000 gram rooktabak (oftewel € 7,72 per pakje van 40 gram).^d
- De gemiddelde prijs van een sigaret lag daarmee meer dan twee keer zo hoog als die van een shagje (uitgaande van 0,75 gram rooktabak per shagje; Gallus et al, 2014).

c <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34785-18.html>

d <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/02/20/bekendmaking-van-de-gewogen-gemiddelde-kleinhandelsprijs-wap-van-sigaretten-en-rooktabak-over-2019>

- In tabel 1 staan de tabaksaccijnstarieven (per 1 januari 2019, 1 januari 2020 en 1 april 2020). Alvorens de prijs verder verhoogd kan worden tot 10 euro in 2023, zal het kabinet in 2021 een evaluatie naar de Kamer sturen omdat grenseffecten de effectiviteit van en het draagvlak voor de maatregel kunnen ondermijnen. In 2021 staat ook een verdere stijging van de ad valorem accijns van sigaren naar 9% gepland.^e
- Vanaf 2000 zijn de prijzen van tabaksproducten meer gestegen dan de algehele inflatie. Tabaksproducten zijn in Nederland dus minder betaalbaar geworden. Tussen juli 2019 en juli 2020 stegen de prijzen van tabak zelfs met 19%, dit is procentueel de grootste de prijsstijging van rookwaren sinds februari 2005.^f

Mogelijke effecten van accijnsverhogingen op het aantal rokers in Nederland

Verdere verhogingen van de tabaksaccijns zullen naar verwachting bijdragen aan het terugdringen van de rookprevalentie. In 2016 is een maatschappelijke kosten-batenanalyse gepubliceerd door de Universiteit Maastricht, het RIVM en het Trimbos-instituut (De Kinderen et al., 2016). Dit rapport brengt de kosten en baten van verschillende beleidsscenario's in kaart tot en met 2050, in vergelijking met de situatie waarin geen aanvullende maatregelen worden getroffen. De studie laat zien dat aanvullend beleid de dalende rookprevalentietrend aanzienlijk kan versnellen en zorgt voor een verhoogde welvaart voor de samenleving als geheel. Daarbij geldt dat hogere (jaarlijkse) accijnsverhogingen en het inbedden van accijnsverhogingen in een breder pakket van maatregelen een snellere en stevigere daling van het percentage rokers mogelijk maken.

- Een verhoging van accijnzen met 5% per jaar zou na 35 jaar (in 2050) in totaal 57 miljard (baten min kosten) hebben opgeleverd; een jaarlijkse accijnsverhoging van 10% zou na 35 jaar in totaal 179 miljard hebben opgeleverd.

e Belastingplan 2018: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2017-517.html>

f <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/33/rookwaren-in-een-jaar-bijna-20-procent-duurder>

Tabel 1 tabaksaccijnstarieven in Nederland in 2019 en 2020

	Specifieke accijns (per 1000 st./kg)	Ad valorem accijns	Minimumaccijns (per 1000 st.)
Per 1-1-2019			
Sigaretten	€ 175,20	5%	€ 191,28
Rooktabak	€ 108,94	N.v.t.	N.v.t.
Sigaren	N.v.t.	7%	N.v.t.
Per 1-1-2020			
Sigaretten	€ 180,32	5%	€ 196,99
Rooktabak	€ 114,65	N.v.t.	N.v.t.
Sigaren	N.v.t.	8%	N.v.t.
Per 1-4-2020			
Sigaretten	€ 219,25	5%	€ 238,31
Rooktabak	€ 155,97	N.v.t.	N.v.t.
Sigaren	N.v.t.	8%	N.v.t.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0005251/2020-04-01>

- Wanneer de 5 of 10% accijnsverhogingen gepaard zouden gaan met een implementatie van de maatregelen uit het FCTC-verdrag zou dat netto 53 miljard euro (bij 5% accijnsverhoging) en 99 miljard euro opleveren na 35 jaar.
- Het inbedden van de accijnsverhogingen in een breder pakket van maatregelen leidt tot een veel grotere daling van de prevalentie van roken (tot 5,6% in 2050 bij een 10% accijnsverhoging) dan wanneer alleen de accijnzen jaarlijks worden opgehoogd (rookprevalentie daalt tot 12,7% in 2050 bij een 10% accijnsverhoging per jaar).
- Als er geen enkele aanvullende maatregel wordt genomen zou het aantal rokers minimaal dalen en naar verwachting in 2050 op 17,5% blijven steken.

Met grenseffecten zijn in deze berekening geen rekening gehouden. De prijzen van tabaksproducten liggen in België en Duitsland iets lager dan in Nederland, maar zijn de afgelopen decennia ook daar gestegen, jaarlijks 2-3% meer dan de inflatie (Spit et al., 2018). Het verdient desalniettemin aanbeveling om accijnsverhogingen verder af te stemmen met onze buurlanden. Als dat niet lukt en tabaksprijzen in Nederland sneller stijgen dan in de buurlanden, is het belangrijk om importbeperkingen af te dwingen en te controleren (Spit et al., 2018).

Nederland in vergelijking met andere landen in de Europese Unie
Tabel 2 bevat een overzicht van de gemiddelde prijzen en belastingdruk op sigaretten in 15 lidstaten van de Europese Unie, begin 2020. Per 1 april 2020 is in Nederland de accijns op sigaretten verhoogd, maar vanwege de vergelijking met andere EU-lidstaten worden hier nog de cijfers van vóór deze accijnsverhoging gebruikt.

- In Ierland kostte een pakje sigaretten verreweg het meest van de EU-15 landen, €12,06.
- Nederland stond op de 5^e plaats, maar de prijs ligt wel beduidend lager dan in de vier landen met een hogere prijs per pakje.
- België en Duitsland stonden direct onder Nederland: de tabaksprijzen liggen net iets lager die in Nederland.
- De *belastingdruk* (het percentage dat accijns en btw uitmaken van de prijs van sigaretten) op sigaretten is het hoogst in Finland: bijna 90%; in Luxemburg is deze het laagst (69%). De belastingdruk in Nederland zit in het midden (80%).
- Overigens beveelt de WHO in de *Technical Manual on Tobacco Tax Administration* aan dat de tabaksaccijns ten minste 70% van de consumentenprijs uitmaakt. In de Nederlandse praktijk bedroeg de accijns in de eerste drie maanden van 2020 slechts 61% van de gewogen gemiddelde kleinhandelsprijs.
- Afgezien van belastingen (accijns en btw), bestaat de prijs van het pakje ook uit productiekosten en winst voor de tabaksbranche. Dit verschilt ook fors tussen landen. In Finland bestond €0,82 van een pakje uit productiekosten of winst, in Duitsland €1,80. In Nederland hield de tabaksbranche begin 2020 voor een gemiddeld pakje €1,29 over voor productie en winst.
- In Frankrijk zijn de accijnzen de afgelopen jaren flink verhoogd. De prijs van een pakje sigaretten is/wordt tussen november 2017 en november 2020 in zes stappen verhoogd van €6,76 naar €10,00^g. De accijns per pakje is daarmee in drie jaar tijd bijna verdubbeld.

- In het Verenigd Koninkrijk zijn sinds het einde van de vorige eeuw ieder jaar de accijnzen op sigaretten verhoogd met inflatie (2001-2008) dan wel een bepaald percentage boven de inflatie (1993-2000 en 2009-heden)^h.
- Ook Ierland heeft de afgelopen jaren stelselmatig de prijs van pakjes sigaretten met 50 cent per jaar verhoogd.ⁱ
- Australië heeft de accijns op tabaksproducten stapsgewijs en steeds met substantiële stappen verhoogd: tussen 2013 en 2020 jaarlijks met 12,5%.^j Een pakje met 30 sigaretten kost in Australië ongeveer 20 euro.

In tabel 2 wordt geen rekening gehouden met de relatieve *betaalbaarheid* van tabaksproducten.

- Het concept van betaalbaarheid speelt een belangrijke rol bij het beantwoorden van de vraag hoe duur een pakje sigaretten zou moeten zijn om rookgedrag te beïnvloeden. Om de betaalbaarheid in kaart te brengen wordt gekeken naar het gecombineerde effect van prijs en inkomen. Dit betekent dat niet alleen de absolute prijs van een pakje sigaretten relevant is, maar vooral ook de voor koopkracht gecorrigeerde prijs van een pakje sigaretten.
- De *Tobacco Control Scale*, een schaal die de implementatie van beleidsmaatregelen gericht op tabaksontmoediging kwantificeert in EU-landen, corrigeert de absolute prijzen voor het bruto binnenlands product (BBP) per capita, in koopkrachtstandaard en daarmee de verschillen in prijspeil tussen landen. De meest recente editie gaat over 2019. Nederland is een middenmoter als het gaat om betaalbaarheid van tabaksproducten in vergelijking met andere EU-landen (Joossens et al., 2020).
- Het is nog niet duidelijk hoe duur een pakje zou moeten kosten om bij te dragen aan minder rokers in de samenleving. De Tobacco Control Scale neemt als voorbeeld €10,- voor een pakje met 20 sigaretten in Europa. Dat zou gecorrigeerd naar koopkracht betekenen dat in Nederland een pakje €12,80 had moeten kosten (twee keer meer dan de werkelijke gemiddelde kleinhandelsprijs van €6,19 per pakje in 2019).
- Ook ander onderzoek laat zien dat Nederland behoort tot de Europese landen waar sigaretten nog relatief betaalbaar zijn voor de gemiddelde consument (Blecher et al., 2013; ITC Project, 2015).

g http://www.lemonde.fr/societe/article/2017/09/20/le-paquet-de-tabac-a-10-euros-sera-atteint-en-2020-apres-six-hausses-de-prix_5188641_3224.html

h <http://ash.org.uk/information-and-resources/taxation-illicit-trade/taxation/ash-analysis-of-tobacco-tax-increases-in-the-united-kingdom/>

i https://www.citizensinformation.ie/en/money_and_tax/tax/duties_and_vat/excise_duties.html

j <http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/content/tobacco-tax>

Tabel 2 Gemiddelde prijzen (in euro's) en belastingdruk op sigaretten in 14 lidstaten van de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk. Peildatum maart 2020, gesorteerd op prijs.

Land	Gemiddelde Prijs	Accijns	BTW	Accijns +BTW	Belastingdruk	Minimum accijns per 1.000 sigaretten
Ierland	12,06	8,00	2,25	10,25	84,99%	395,05
Verenigd Koninkrijk	10,26	6,57	1,71	8,28	80,70%	330,45
Frankrijk	8,57	5,88	1,43	7,31	85,30%	314,00
Finland	7,71	5,40	1,49	6,89	89,36%	282,75
Nederland	6,49	3,93	1,27	5,20	80,12%	196,99
België	6,25	3,83	1,09	4,92	78,72%	191,66
Duitsland	6,03	3,27	0,96	4,23	70,15%	163,60
Zweden	5,61	3,12	1,12	4,24	75,57%	-
Denemarken	5,39	3,23	1,08	4,31	79,96%	-
Oostenrijk	5,06	3,06	0,84	3,90	77,08%	149,74
Italië	4,90	2,93	0,88	3,81	77,76%	-
Luxemburg	4,66	2,55	0,68	3,23	69,31%	116,00
Portugal	4,61	2,61	0,86	3,47	75,27%	136,75
Spanje	4,55	2,81	0,79	3,60	79,12%	131,50
Griekenland	4,23	2,75	0,82	3,57	84,40%	117,50

Gemiddelde prijs, accijns en BTW in euro per pakje van 19 sigaretten (op basis van gewogen gemiddelde kleinhandelsprijzen over de periode 1 januari 2014 - 31 december 2014). VK: Verenigd Koninkrijk. Bron: European Commission^[9].

CONCLUSIE

Vergeleken met andere landen in Europa is de **prijs** van tabaksproducten in Nederland redelijk hoog, al zit deze voor een pakje met 20 sigaretten met meer dan 7 euro (sinds april 2020) nog ver onder die in koploperlanden als Ierland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, waar een pakje rond 10 euro kost of dat op afzienbare termijn gaat kosten. Vanwege de hoge welvaart in Nederland is de **betaalbaarheid** van tabak in ons land veel groter dan in de veel Europese landen. Voor Nederlandse rokers is de financiële drempel om tabak te kopen lager dan in ongeveer de helft van de Europese landen. Voor het vormgeven van accijnsbeleid is verder van belang dat rokers reageren op de **verandering** in de prijs van tabak, niet op een vaste hoogte. Een prijsverhoging geeft hen een reden om hun rookgedrag aan te passen. Substantiële en regelmatige verhogingen van de prijs van tabaksproducten worden in de wetenschappelijke literatuur beschouwd als de meest effectieve beleidsmaatregel om het aantal rokers en het aantal gerookte sigaretten (bij rokers die doorgaan met roken) te verlagen. Ook jongeren en mensen die roken en een lage sociaal economische status hebben zijn gevoelig voor accijnsverhoging. Dat legitimeert de inzet van het accijnsinstrument door de overheid, mits ingebed in een breed pakket aan tabaksontmoedigingsmaatregelen, waaronder een goed toegankelijke stoppen-met-rokenzorg.

REFERENTIES

- Bader P, Boisclair D, Ferrence R. (2011). Effects of tobacco taxation and pricing on smoking behavior in high risk populations: a knowledge synthesis. *International Journal of Environmental Research & Public Health*; 8 (11): 4118-4139.
- Blecher E, Ross H, Leon ME. (2013). Cigarette affordability in Europe. *Tobacco Control*, 22, e6.
- Blecher EH, van Walbeek CP. (2004). An international analysis of cigarette affordability. *Tob Control*; 13: 339-346. doi: 10.1136/tc.2003.006726.
- Brilman JD & Nijboer H. (2010). Het fiscale stelsel vanuit gedragseconomisch perspectief. *Tijdschrift voor Openbare Financien*; 42(10): 46-54.
- Bosdriesz JR. (2017). Tobacco control policies and socio-economic inequalities in smoking cessation: Evaluating natural experiments. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Brown T, Platt S, Amos A. (2014). Equity impact of population-level interventions and policies to reduce smoking in adults: A systematic review. *Drug and alcohol dependence*; 138: 7-16.
- Chaloupka FJ, Yurekli A, Fong GT. (2012). Tobacco taxes as a tobacco control strategy. *Tobacco Control* 21 (2): 172-180.
- Choi K, Hennrikus D, Forster J, St. Claire A. (2011). Use of Price-Minimizing Strategies by Smokers and Their Effects on Subsequent Smoking Behaviors. *Nicotine & Tobacco research*; 14: 864-870.
- Chung-Hall J, Craig L, Gravelly S, Sansone N, Fong JT. (2019). Impact of the WHO FCTC over the first decade: a global evidence review prepared for the Impact Assessment Expert Group. *Tob Control*; 28: S119-S128.
- Dutta S (ed). (2019). *Confronting Illicit Tobacco Trade: A Global Review of Country Experiences*. Washington: World Bank. Beschikbaar via: <https://www.worldbank.org/en/topic/tobacco/publication/confronting-illicit-tobacco-trade-a-global-review-of-country-experiences>
- Gallagher AWA, Evans-Reeves KA, Hatchard JL, Gilmore A. (2019). Tobacco industry data on illicit tobacco trade: a systematic review of existing assessments. *Tob Control*; 28: 334-345.
- Gallet CA & List JA. (2003). Cigarette demand: a meta-analysis of elasticities. *Health Economics* 12 (10): 821-835.
- Gallus S, Lugo A, Ghislandi S, La Vecchia C, Gilmore AB. (2014). Roll-your-own cigarettes in Europe: use, weight and implications for fiscal policies. *European Journal of Cancer Prevention*, 23(3), 186-192.
- Gilmore AB, Tavakoly B, Taylor G, Reed H. (2013). Understanding tobacco industry pricing strategy and whether it undermines tobacco tax policy: the example of the UK cigarette market. *Addiction* 108 (7): 1317-1326.
- Guindon GE. (2014). The impact of tobacco prices on smoking onset: a methodological review. *Tobacco Control* 23 (2): e5.
- Hasselt M van, Kruger J, Han B, Caraballo RS, Penne MA, Loomis B, Gfroerer JC. (2015). The relation between tobacco taxes and youth and young adult smoking: What happened following the 2009 U.S. federal tax increase on cigarettes? *Addictive Behaviors* 45 (1): 104-109.
- Hauw PA van der, Te Peele AMJ, Kranenborg A, Verhoeven WHJ. (2002). Accijnsverhoging op tabaksproducten: gevolgen voor de vraag, grensaankopen en smokkel. *EIM Onderzoek voor bedrijf & beleid, Zoetermeer*.
- Hoek J, Smith K. (2016). A qualitative analysis of low income smokers' responses to tobacco excise tax increases. *Int J Drug Policy*; 37: 82-89. doi:10.1016/j.drugpo.2016.08.010
- IARC (International Agency for Research on Cancer) (2011). *IARC Handbooks of Cancer Prevention, Tobacco Control*, vol. 14: Effectiveness of Tax and Price Policies for Tobacco Control. IARC, Lyon.
- Inoue-Choi M, Liao LM, Reyes-Guzman C, Hartge P, Caporaso N, Freedman ND. (2016). Association of Long-term, Low-Intensity Smoking With All-Cause and Cause-Specific Mortality in the National Institutes of Health-AARP Diet and Health Study. *JAMA Intern Med*; 177(1): 87-95. doi:10.1001/jamainternmed.2016.7511
- ITC Project. (2015). *ITC Netherlands National Report. Findings from the Wave 1 to 8 Surveys (2008-2014)*. Waterloo, Ontario, Canada: University of Waterloo.
- Jha P & Chaloupka F. (1999). *Curbing the Epidemic: Governments and the Economics of Tobacco Control*. World Bank, Washington.
- Joossens L, Feliu A, Fernandez E. (2020). *The Tobacco Control Scale 2019 in Europe*. Brussels: Association of European Cancer Leagues, Catalan Institute of Oncology. Beschikbaar via: <http://www.tobaccocontrolscalescale.org/TCS2019.pdf>
- Ketelaars T & Croes E. (2015). *Effecten van accijns en prijs op het gebruik van tabaksproducten*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Kinderen RJA De, Wijnen BFM, Evers SMAA, Hilgsmann M, Paulus ATG, De Wit A, Van Gils PF, Over EAB, Suijkerbuijk AWM, Smit F. (2016). Social cost-benefit analysis of tobacco control policies in the Netherlands. Maastricht: Maastricht University. Beschikbaar via: https://hsr.mumc.maastrichtuniversity.nl/sites/intranet.mumc.maastrichtuniversity.nl/files/hsr_mumc_maastrichtuniversity.nl/News/rapportmkba_09-06-2016_def.pdf

Kunst AE. (2017). Sociaal-economische verschillen en roken: sterke verbanden met implicaties voor tabaksbeleid. Ned Tijdschr Geneeskd.;161:D1530

Licht AS, Hyland AJ, O'Connor RJ, Chaloupka FJ, Borland R, Fong GT, Nargis N, Cummings KM. (2011). How Do Price Minimizing Behaviors Impact Smoking Cessation? Findings from the International Tobacco Control (ITC) Four Country Survey. International Journal of Environmental Research and Public Health; 8(5): 1671-1691. doi:10.3390/ijerph8051671.

MacKillop J, Amlung MT, Blackburn A, Murphy JG, Carrigan M, Carpenter MJ, Chaloupka F. (2014). Left-digit price effects on smoking cessation motivation. Tobacco Control, 23, 501-506.

Mannocci A, Backhaus I, D'Egidio V, Federici A, Villari P, La Torre G. (2019). What public health strategies work to reduce the tobacco demand among young people? An umbrella review of systematic reviews and meta-analyses. Health Policy; 123 (5): 480-491. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2019.02.009>.

Marquez PV & Moreno-Dodson B. (2017). Tobacco Tax Reform at the Crossroads of Health and Development: A Multisectoral Perspective. Washington: World Bank. Beschikbaar via: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28494/119792-REVISED-v2-FINAL-WBG-TobaccoTaxReform-FullReport-web.pdf>.

Mayne SL, Gordon-Larsen P, Schreiner PJ, Widome R, Jacobs DR, Kershaw KN. (2019). Longitudinal Associations of Cigarette Prices With Smoking Cessation: The Coronary Artery Risk Development in Young Adults Study. Nicotine Tob Res; 21(5): 678-685. doi:10.1093/ntr/nty109

Mindell J & Whynes DK. (2000). Cigarette consumption in The Netherlands 1970-1995: does tax policy encourage the use of hand-rolling tobacco? Eur J Public Health; 10(3). DOI 10.1093/eurpub/10.3.214

Nagelhout GE, Van den Putte B, Allwright S, Mons U, McNeill A, Guignard R, Beck F, Siahpush M, Joossens L, Fong GT, de Vries H, Willemsen MC. (2014). Socioeconomic and country variations in cross-border cigarette purchasing as tobacco tax avoidance strategy. Findings from the ITC Europe Surveys. Tobacco Control 23 (Suppl.1): i30-i38.

New Zealand Ministry of Health. (2018). Evaluation of the tobacco excise increases – Final Report. Nieuw-Zeeland. Beschikbaar via: <https://www.health.govt.nz/system/files/documents/pages/evaluation-tobacco-excise-increases-final-27-nov2018.pdf>

Partos TR, Hiscock R, Gilmore AB, Branston JR, Hitchman S, McNeill A. (2020). Impact of tobacco tax increases and industry pricing on smoking behaviours and inequalities: a mixed-methods study. Public Health Res;8(6).

Reep-van den Bergh CMM, Harteloh PPM, Croes EA. (2017). Doodsoorzaak nr. 1 bij jonge Nederlanders: de sigaret. Ned Tijdschr Geneeskd. 161:D1991.

Remler D. (2004). Poor Smokers, Poor Quitters, and Cigarette Tax Regressivity. American journal of public health. 94. 225-9. 10.2105/AJPH.94.2.225.

Rijksoverheid. (2013). Grenseffectenrapportage. Rapport. Te downloaden via: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/09/17/grenseffectenrapportage.html>

Sassi F, Belloni A, Mirelman AJ, Suhrcke M, Thomas A, Salti N, Vellakkal S, Visaruthvong C, Popkin BM, Nugent R. Equity impacts of price policies to promote healthy behaviours. *Lancet* 2018; 391:2059-2070.

Scollo M, Hayes L, Wakefield M. (2013). What price quitting? The price of cigarettes at which smokers say they would seriously consider trying to quit. *BMC Public Health*, 13, 650.

Serrano-Alarcón M, Kunst AE, Bosdriesz JR, Perelman J. (2019). Tobacco control policies and smoking among older adults: a longitudinal analysis of 10 European countries. *Addiction*; 114: 1076-1085. <https://doi.org/10.1111/add.14577>.

Shang C, Lee HM, Chaloupka FJ, Fong GT, Thompson M, O'Connor RJ. (2019). Association between tax structure and cigarette consumption: findings from the International Tobacco Control Policy Evaluation (ITC) Project. *Tob Control*;28(Suppl 1):s31-s36.

Spit W, de Bas P, Klein P. (2018). Short and medium term economic impacts of tobacco control policy. Rotterdam: Ecorys.

Springvloed L, Kuipers MAG, van Laar M. (2017). Effecten van tabaksontmoedigende beleidsmaatregelen onder rokers met een laag sociaal economische status. Utrecht: Trimbos-instituut.

Tauras JA, Pesko MF, Huang J, Chaloupka FJ, Farrelly MC. (2016). *The Effect of Cigarette Prices on Cigarette Sales: Exploring Heterogeneity in Price Elasticities at High and Low Prices*. NBER Working Paper No. w 22251. Beschikbaar via: <http://www.nber.org/papers/w22251.pdf>.

Thomas S, Fayter D, Ogilvie D, Petticrew M, Sowden A, Whitehead M, Worthy G. (2008). Population tobacco control

interventions and their effects on social inequalities in smoking: systematic review. *Tobacco Control* 17: 230-237.

Voigt K. (2010). Smoking and Social Justice, *Public Health Ethics*, Volume 3, Issue 2, 91-106, <https://doi.org/10.1093/phe/phq006>

US National Cancer Institute & World Health Organization (2016). *The Economics of Tobacco and Tobacco Control. National Cancer Institute Tobacco Control Monograph 21*. NIC Publication No. 16-CA-8029A. Bethesda: US Department of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Cancer Institute; and Geneva: World Health Organization. Beschikbaar via: https://cancercontrol.cancer.gov/brp/tcrb/monographs/21/docs/m21_complete.pdf.

Werkgroep "IBO Gezonde leefstijl" (2016). IBO Gezonde leefstijl. Eindrapportage van de werkgroep "IBO Gezonde leefstijl". Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2016/04/01/ibo-gezonde-leefstijl/ibo-gezonde-leefstijl.pdf>.

Walbeek C van, Blecher E, Gilmore A, Ross, H. (2013). Price and tax measures and illicit trade in the Framework Convention on Tobacco Control: What we know and what research is required. *Nicotine & Tobacco Research*, 15(4), 767-776.

Walbeek C van, Paraje G. (2019). Economics of tobacco control (part 3): evidence from the ITC Project. *Tob Control*;28: s1-s2

Yeh C-Y, Schafferer C, Lee J-M, Ho L-M, Hsieh C-J. (2017). The effects of a rise in cigarette price on cigarette consumption, tobacco taxation revenues, and of smoking-related deaths in 28 EU-countries- applying threshold regression modelling. *BMC Public Health*; 17:676. DOI 10.1186/s12889-017-4685-x

ROKEN
Infolijn
0900-1995

€ 0,10/min + de kosten van
je mobiele telefoon

Colofon

Auteurs

Esther Croes
Marc Willemsen

Met dank aan

Toine Ketelaars en Cloé Geboers

Ontwerp & productie

Canon Nederland N.V.

Beeld

www.istockphoto.com

Deze uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel
met artikelnummer AF1357

© 2020, Trimbos-instituut, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze opgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.